

İnönü Muharebelerinden Sonra Hilal-i Ahmerin Anadolu Gazilerine İmdad-ı Sıhhi İane Kampanyasının Basında Yansımaları*

Press Coverage of the Red Crescent's Medical Aid Campaign for Anatolian Veterans Following the İnönü Battles

KEMAL GURULKAN**

Öz

Türk İstiklal Harbi'nin kritik dönüm noktalarından olan I. ve II. İnönü Muharebeleri, yalnızca askerî sonuçlarıyla değil meydana getirdikleri psikolojik ve sosyal etkilerle de Millî Mücadele'nin seyrini değiştirmiştir. Bu çalışma, söz konusu zaferlerin Türk kamuoyundaki yansımalarını, özellikle işgal altındaki İstanbul halkının tepkilerini, manevi destek eylemleri ve yardım faaliyetleri ekseninde ele almaktadır. İnönü zaferleri Türk milletinin üzerindeki "makûs talihin" yenilebileceğini göstermiştir. Bu zaferlerin yaktığı umut ışığının zafere olan inancı pekiştirdiği görülmektedir. Araştırmanın odak noktasını, İstanbul kamuoyunun zafer haberlerine yönelik tutum ve tepkilerinin tahlili oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışma, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından "Anadolu Gazilerine Sıhhi Muavenet" amacıyla düzenlenen yardım kampanyasına İstanbul ahalisinin iştirak düzeyini ve dönemin İstanbul gazetelerinde resmî mahiyette yayımlanan bağış listelerini temel kaynak olarak esas almaktadır. Söz konusu kampanyaya katılımın büyük ölçüde Müslüman Türk ahali tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmakla birlikte, gayrimüslim unsurların ve Millî Mücadele'ye muhalif tutumlarıyla bilinen bazı şahısların da sürece iştirak etmiş olmaları dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra, özellikle tutumu kamuoyu nezdinde merak konusu olan padişah ile hanedan mensuplarının katılımı, kampanyanın toplumsal ve siyasal boyutlarını değerlendirme açısından ayrıca önem arz etmektedir. Yardım kampanyasının yanı sıra başta Ayasofya, Sultanahmet ve Fatih camileri olmak üzere şehrin en küçük mahalle mescitlerine varıncaya kadar mevlid-i şerif programlarının düzenlendiği ve şehitlerin ruhuna ithafen dualar

* Makale geliş tarihi: 17 Şubat 2026, kabul tarihi: 6 Nisan 2026, araştırma makalesi.

** Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, T.C. Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul / Türkiye, kgurulkan@gmail.com, ORCID

edildiği görülmektedir. Bu yardım kampanyası, İstanbul halkının Anadolu'da devam eden mücadeleye karşı bakışının en somut göstergelerinden biridir. Yüksek katılımın belki en önemli sonuçlarından birisinin saltanatın kaldırılması ve Tevfik Paşa Hükûmetinin istifası sonrası İstanbul'da idarenin Ankara'ya geçiş sürecine sağladığı katkı olduğu değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: İnönü Muharebeleri, İstanbul Kamuoyu, Hilal-i Ahmer İanesi, Mevlit Programları, *İkdam* Gazetesi.

ABSTRACT

The First and Second İnönü Battles, which constitute critical turning points of the Turkish War of Independence, altered the course of the national struggle not only through their military outcomes but also through the psychological and social impacts they generated. This study examines the reflections of these victories on Turkish domestic public opinion, particularly the reactions of the people of occupied Istanbul, within the framework of moral support initiatives and relief activities. It is observed that the İnönü victories strengthened the belief in ultimate success by kindling a ray of hope that the Turkish nation could overcome its "ill fate." The answer to the central question of the study—how the Istanbul public received the news of the victories—has been sought through the lists published by the Hilal-i Ahmer Society in the Istanbul press as official documents, which demonstrate the enthusiastic participation of Istanbul residents in the donation campaign organized for "Medical Assistance to the Anatolian Veterans." While participation in the campaign was largely realized by the Muslim Turkish population, the contributions of non-Muslim communities, certain individuals known for their opposition to the National Struggle, and—most notably—the Sultan and members of the dynasty, whose stance was eagerly anticipated, constitute particularly striking aspects. In addition to the relief campaign, it is seen that mawlid ceremonies were organized in mosques ranging from Ayasofya, Sultanahmet, and Fatih to the smallest neighborhood masjids of the city, and prayers were offered in memory of the martyrs. It could be considered that one of the most significant outcomes of this high level of participation in the aid campaign—representing the most concrete indicator of Istanbul society's attitude toward the ongoing struggle in Anatolia—was its contribution to the process by which the administration of Istanbul passed to Ankara following the abolition of the sultanate and the resignation of the Tevfik Pasha Government.

Keywords: İnönü Battles, Istanbul Public Opinion, Hilal-i Ahmer Donation, Mawlid Programs, *İkdam* Newspaper.

Giriş

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için seri kayıpların, muhaceret, esaret gibi acıların yaşandığı, tarihçi İlber Ortaylı'nın literatüre kazandırdığı tanımlama ile Osmanlı camiasının en hareketli, en sancılı, yoruculuğunun yanı sıra geleceği

hazırlayan *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* dır.¹ Bu uzun ve yorucu yüzyılda 11 Haziran 1868'de imzalanan bir taahhütname ile de Mecruhin ve Marza-yi Askeriyeye İmdad ve Muavenet Cemiyeti adıyla resmen kurulmuş olan² Hilal-i Ahmer Cemiyeti kendi tarihî seyri içinde savaş, doğal ve insan eliyle meydana gelen afetler, muhaceret ve esirlere yardım gibi millet hayatı bakımından yaşanan zorluklar karşısında gönüllülük esasına göre çalışmalar yapan ve uluslararası alanda hizmet veren benzer örgüt olan Kızılhaç ile temas hâlinde çok önemli hizmetlere imza atmış millî bir müessesedir.

Cemiyetin bu insani yardım çabaları sürerken, devletin makûs talihi cephe-lerdeki genel gidişatı belirlemiştir. Osmanlı Devleti'nin bazı cephelerde elde ettiği başarıları rağmen art arda gelen mağlubiyetler ve müttefiklerin yenilerek savaştan çekilmesi ile bir an önce bir mütareke arayışına girilmiş ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. Güvenlik tehdidine bağlı mütareke hükümlerinin İtilaf devletlerinin tek taraflı yorumuna dayandırılarak başlayan işgaller, Mayıs 1919'a gelinceye kadar Anadolu'da geniş bir sahaya yayılmıştır.³ 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali sırasında Yunanlılar tarafından yerli Rum unsurla birlikte cana, mala ve ırza tecavüzler gerçekleşmiştir.⁴ Bu muameleler Anadolu'nun pek çok yerinden Sadarete, sultana, işgal kuvvetleri temsilcilerine gönderilen telgraflar ve düzenlenen mitinglerle protesto edilerek bir mücadele azminin ortaya konulmasına,⁵ İzmir ve çevresinde de bölgesel direnişe sebep olmuştur. Bu direniş ilerleyen zaman içinde örgütlü bir hâle gelmeye ve Kuva-yı Milliye olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

İzmir'in işgalinden 1920 yılı sonlarına kadar geçen ve Yunan işgalinin şiddetini artırarak yayılma eğilimi gösterdiği tarihi süreçte yaşanan gelişmeler bu makalenin konusunu aştığı için değerlendirme dışı bırakılmıştır. 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM'nin açılışı ve bir hükûmet organizasyonu şeklinde faaliyet göstermeye başlamasıyla Millî Mücadele yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu süreçte yaşanan iç isyanlar ile güçlü ve organize birlikler olan Yunan ordusuna karşı yapılan mücadelede Kuva-yı Milliye birliklerinin kesin sonuç elde etmede yetersiz kaldığını göstermiş; bunun üzerine düzenli ordu kurma fikri Ankara Hükûmeti tarafından uygulamaya konulmuştur.

Düzenli ordunun kuruluşu asker temini, donatılması ve eğitimi gibi maddi imkânlarla ve zamana bağlı bir süreçtir. Henüz kurumsallaşma sürecini

1 İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, (İstanbul: Kronik Yayınları, 2018).

2 Mesut Çapa, "Kızılây", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 25, 2022, s. 544-546.

3 İbrahim Tavukçu, "İnönü Muharebelerinin İç Kamuoyuna Yansımaları", *Gazi Akademik Bakış*, 15, 29 (2021), s. 108.

4 İzmir'in işgali sırasında meydana gelen Yunan mezalimiyle ilgili dokümanlar için bk. BOA, Hariciye Nezareti, İstanbul Murahhaslığı (HR. İM), 64/70.

5 Anadolu'nun pek çok bölgesinden eşraf, ulema, belediye başkanları ve çeşitli cemiyetlerin halkı temsilen gönderdikleri bu protesto telgrafları ve düzenlenen mitingler hakkında BOA, Sadaret Evrak Odası (A.VRK), 823-880 numaralı dosyalarında tespit ettiğimiz 862 telgraf metni bulunmaktadır. Bu telgraf metinlerinin analizinde ise Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ellinin üzerinde protesto mitingi düzenlenmiş olduğu görülmektedir.

tamamlayamamış olan düzenli ordu birlikleri, bir yanda merkezî otoriteye ve disiplinli askeri yapıya geçişe direnerek isyan eden Çerkez Ethem kuvvetleriyle mücadele ederken, diğer yanda 6 Ocak 1921 itibarıyla Bursa ve Uşak hattında taarruza geçen Yunan ordusuna karşı savunma hattı oluşturmak durumunda kalmıştır. Bu kritik süreçte kazanılan İnönü Savaşları, yeni teşkil edilen millî ordunun operasyonel kabiliyetini ve askerî meşruiyetini kanıtlayan tarihsel bir dönüm noktası teşkil etmiştir.

Damad Ferid Paşa (öl. 1923) başkanlığındaki İstanbul Hükûmeti, 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması'nı imzalamış ve ilgili nezaretlerde uygulama süreçlerine yönelik hazırlık faaliyetlerini başlatmıştır. Ancak antlaşmanın hukuken yürürlüğe girmesi noktasında ciddi bir direnç sergilenmiştir. Bu direncin gerekçeleri arasında; Meclis-i Mebusanın kapalı olması, İtilaf devletlerinin parlamentolarından gelecek onayların beklenmesi ve en önemlisi, antlaşma şartlarının Anadolu'daki millî harekete kabul ettirilemeyeceği gerçeği yer almaktadır. İtilaf devletleri bir yandan Sevr'in onayı için İstanbul Hükûmeti üzerinde baskı uygularken diğer yandan Anadolu'ya da silah zoru ile kabul ettirebilmek⁶ için Yunan hırsına yol verilmiştir. Yunanistan, Anadolu üzerindeki stratejik emellerini gerçekleştirmek ve eş zamanlı olarak ekonomik kriz gibi iç dinamiklerinden kaynaklanan darboğazı aşmak amacıyla; kış koşullarının yarattığı dezavantaja rağmen başlattığı harekâta, İnönü mevzilerinde Türk ordusunun mukavemetiyle karşılaşmıştır. I. İnönü Savaşı, ezici bir üstünlük şeklinde olmasa da Türk tarafının galibiyeti ile neticelenmiş ve Anadolu'da millî orduya karşı duyulan güvenin artmasını sağlamıştır.⁷

Sevr Antlaşması'nın Anadolu'ya silah zoruyla kabul ettirilememesi üzerine, bu hedefi diplomasi yoluyla gerçekleştirmek amacıyla Londra Konferansı toplanmıştır. Bu tarihe kadar Anadolu hareketini muhatap almayan ve bir çete olarak değerlendirilen⁸ İtilaf devletleri, başlangıçta Ankara temsilcilerinin İstanbul heyeti içinde yer almasını şart koşmuştur. Ancak Ankara Hükûmetinin ısrarlı diplomatik girişimleri sonucunda ayrı bir heyet⁹ olarak davet edilmesi sağlanmıştır. Bu gelişme, I. İnönü Zaferi'nin uluslararası alanda yarattığı etkinin daha açık biçimde görülmesi bakımından önemlidir.

Londra Konferansı'nda Türk tarafı kısmî diplomatik kazanımlar elde etmişse de İtilaf devletlerinin Misak-ı Millî'ye aykırı biçimde tadil edilmiş bir Sevr dayatmasında ısrar etmeleri ve Bekir Sami [Kunduk] Bey'in Londra'da imzaladığı antlaşmaların TBMM tarafından onaylanmaması, konferansın taraflar açısından beklenen sonuçları doğurmasını engellemiştir.

⁶ Alemdar, "Anadolu Meselesi Sûret-i Katiyyede Hallolacaktır", S. 738-3038, 6 Ocak 1921, s. 1.

⁷ I. İnönü Muharebelerinden sonra Garp Cephesi Kumandanı ve Erkân-ı Harbiye Reisi İsmet Paşa'ya gönderilen tebrik telgrafları için bk. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Atatürk Koleksiyonu A: III-7 /D 18/ F:44-2; Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Atatürk Koleksiyonu A: III-7 /D 18/ F:11;

⁸ Adnan Sofuoğlu - Seyfi Yıldırım, *Arşiv Vesikalarına Göre 1921 Londra Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, (Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları: Ankara, 2018), s. 119.

⁹ BCA, 30-18-1-1/2-33-14. Heyet, Ankara Hükûmetinin ilk Hariciye Vekili Bekir Sami Bey başkanlığında, Aydın Mebusu ve İtalya'da mümessil Cami Bey, Trabzon Mebusu Hüsrev, İzmir Mebusu Yunus Nadi ve Adana Mebusu Zekai beylerden oluşmaktadır.

Londra Konferansı Sevr Antlaşması'nın bazı maddelerini biraz hafifletmekten başka bir anlam ifade etmemektedir. Yunan tarafı konferansa barış yapmak için değil propaganda ve Anadolu'da başlatacakları yeni saldırı harekâtını İtilaf devletlerine kabul için gelmiştir. Bu bağlamda Yunanlılar ileri sürdükleri ancak Türk tarafı için kabulü mümkün olmayan teklifleriyle hâlâ silah zoruyla emellerine ulaşma niyetlerini koruduklarını göstermişlerdir.¹⁰ Atatürk'ün *Nutuk*'ta "*İtilâf Devletleri, heyet-i murahhasamız vasıtasıyla yaptıkları teklifâtın cevâbını almaya intizâr etmeden, daha heyet-i murahhasamız yolda iken, Yunanlılar, bütün ordusuyla, bütün cephelerimize karşı taarruza geçtiler*"¹¹ ifadeleriyle anlattığı durum yaşanmıştır. İtilaf devletlerinin Anadolu'da devam eden mücadelede tarafsız kalacaklarını belirtmelerine rağmen yöntem konusunda müttefiklerinden ayrı davranan İngiltere, niyetlerini bir an önce tatbik etmek üzere, Yunan birliklerine hareket izni vermiş ve desteklemiştir.¹²

İkinci İnönü Muharebesi (23 Mart – 1 Nisan 1921), TBMM ordusunun sergilediği büyük fedakârlık ve Yunan birliklerinin ağır kayıplar vererek geri çekilmesi sonucunda¹³ zaferle noktalanmıştır. Bu zafer Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın Garp Cephesi Kumandanı ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Paşa'ya gönderdiği tebrik telgrafında "*orada yalnız düşmanı değil milletin makûs talihini de yendiniz*"¹⁴ şeklinde millet adına duyulan şükran ifadeleri ile karşılığını bulmuştur.

İnönü Savaşlarının zaferle sonuçlanması, askerî ve siyasi ortam üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Bunun yanı sıra savaşın insan kayıpları,¹⁵ özellikle yaralıları bağlamında Türk basınında "Anadolu Gazileri" olarak ifade edilen gaziler, İstanbul-Anadolu ilişkilerini de farklı bir boyuta taşımıştır.

¹⁰ Sofuoğlu ve Yıldırım, *Londra Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, s. 132

¹¹ Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk-Söylev*, C. II, (TTK Yayınları: Ankara, 2019), s. 772.

¹² *Alemdar*, S. 738-3038, 6 Ocak 1921, s. 1.

¹³ Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın Metristepe'den verdiği rapor, bk. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, C. II, s. 775.

¹⁴ Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın Garp Cephesi Kumandanı ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Paşa'ya gönderilen 1 Nisan 1921 tarihli telgraf, bk. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, C. II, s. 776.

¹⁵ I. İnönü Muharebesi'nde Türk tarafı; 4 subay, 117 er şehit; 12 subay, 85 er yaralı; 5 subay 29 er esir, toplam olarak 252 insan kayıp vermiştir. Yunan kayıpları ise; 8 subay ve 49 er ölü; 9 subay ve 145 er yaralı tümü 211 olarak yapılan tespitler için bk. Yazar yok, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920 – 15 Nisan 1921) C. II, Kısım: III*, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999), s. 246; II. İnönü Muharebesi'nde Türk tarafının; 44 subay ve 637 er şehit, 102 subay ve 1.720 er yaralı, 4 subay 2 er esir, 2'si subay 1.361 kayıp olmak üzere 3.950 insan kaybı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Millî Savunma Bakanlığı (MSB), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE), *İstiklal Harbi (1919-1923)*, 164-0-62; Ancak Bursa Mebusu Operatör Emin Bey gazetelere verdiği beyanda bu savaşta yaralılarımızın sayısını çok büyük farkla 700-800 civarında olduğunu beyan ediyor. bk. İkdâm, 23 Nisan 1337, S. 8661, s. 3; MSB. ATASE Arşivi, *İstiklal Harbi (1919-1923)*, 164-0-62; Ayrıca 4'ü subay olmak üzere 1080 firar vakası yaşandığı, kaçaklardan muharebe sırasında yakalananların kurşuna dizildiği hakkında bk. *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, C. II, K. III, 512. II. İnönü Muharebesi'nde Yunan kuvvetlerinin kaybı ise General Kondilis'in kitabına atfen *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, C. II, K. III, 512'de 360 subay ve 4.920 er şeklinde gösterilmektedir.

"Anadolu Gazileri" İçin Hilal-i Ahmer Kampanyasının Açılması

1921 yılının Nisan ayında, II. İnönü Muharebesi'nin Türk ordusunun zaferiyle neticelenmesi, Millî Mücadele'nin askerî ve diplomatik seyrinde bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Anadolu'dan gelen bu muzaffer haberler, İtilaf devletlerinin fiili işgali altındaki payitaht İstanbul'da bir yandan büyük bir moral motivasyon kaynağı oluştururken, diğer yandan işgal yönetiminin baskıcı politikalarının sıkılaşmasına neden olmuştur. Savaşın ardından ortaya çıkan ağır insani tablo ve cephe gerisindeki lojistik yetersizlikler, İstanbul'daki yardım kuruluşlarını ve Hükûmet makamlarını acil önlemler almaya sevk etmiştir.¹⁶ Ancak İstanbul'un içinde bulunduğu hukuki ve siyasi statü, Anadolu'ya yönelik yapılacak her türlü yardım faaliyetini işgal kuvvetlerinin denetimine ve onayına tabi kılmıştır.

Askerî harekâtların beraberinde getirdiği yaralı tahliyesi ve tıbbi ikmal sorunları, insani yardımın ötesinde diplomatik bir pazarlık unsuru hâline gelmiştir. İstanbul Hükûmeti ile İtilaf devletleri temsilcilikleri arasındaki ilişkiler, "tarafsızlık" ilkesi ve "insani yardım" kavramları üzerinden şekillenen bir gerilim hattında ilerlemiştir. Millî Mücadele'nin meşruiyetini uluslararası sahada savunmaya çalışan Ahmed Tevfik Paşa Hükûmeti (21 Ekim 1920 – 17 Kasım 1922) Anadolu'daki direnişin insani boyutunu ön plana çıkararak işgal makamlarını ikna etmeye yönelik bir strateji izlemiştir. Bu stratejinin temel amacı, uluslararası hukuk normlarını ve Cenevre Sözleşmesi esaslarını hatırlatarak, Türk ordusunun lojistik ihtiyaçlarını bir yardım kampanyası zemininde karşılayabilmektir.

İnönü muharebelerinde yaralanan askerlerin tedavileriyle ilgili açılacak yardım kampanyası için atılması gereken ilk adım fiili işgal altında bulunan İstanbul'da İtilaf devletlerinin böyle bir kampanyaya izin vermeleri için müracaat etmektir. Bu görevi Ahmed Tevfik Paşa'nın reisliğindeki İstanbul Hükûmeti yerine getirmiş, büyük devletler nezdinde resmî girişimlerde bulunmuştur. Hükûmetin İtilaf mümessillerine verdiği notada öncelikli olarak büyük devletlerin Anadolu harbinde tarafsız bir vaziyet muhafaza etmeye dair verdikleri karara teşekkür edilmiş daha sonra da Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Anadolu'da savaşıyan Türk ordusunun yardımına koşabilmesi için gerekli müsaade ve kolaylıkların gösterilmesini bu devletlerden talep etmiştir.¹⁷ Hükûmet bu müracaatıyla çok önemli bir vazifenin ifası olarak takdir görmüş, bu bağlamda TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa bu girişim sebebiyle İstanbul Hükûmetine teşekkürlerini bildirmiştir.¹⁸

Anadolu Türk Ordusu, her türlü teşkilatına, gelişimine ve nakit imkânlarına

¹⁶ Gerekli girişimleri yapması için Hilal-i Ahmerin Hükûmete müracaatı için bk. İleri, S. 1143, 3 Nisan 1337, s. 1.

¹⁷ *İkdam*, S. 8639, 1 Nisan 1337, s. 1; Aynı yazının 2 Nisan 1921 tarihli ve 8640 numaralı nüshanın birinci sayfasında ve aynı yerde tekrar yayımlanmış olduğu görülmektedir. Kampanyanın başlaması ancak bu iznin alınabilmesine bağlı olduğu için ısrarla gündemde tutulmaya çalışılmakta ve İtilaf mümessilleri üzerinde âdeta bir kamuoyu baskısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Halk bu manada o kadar heyecana gelmiş durumdadır ki henüz resmî izinler alınmadan önce de yardım toplanmaya başlamıştır. Üsküdar Murad Paşa Mahallesi ahalisinin Hilal-i Ahmer adına yardım toplamaya başladığı haberi için bk. *İkdam*, S. 8639, 1 Nisan 1337, s. 2.

¹⁸ *İkdam*, S. 8655, 17 Nisan 1337, s. 3.

rağmen, sağlık malzemeleri bakımından milletin tüm fertlerinin, bu arada muharip Anadolu sınırları haricinde kalmış olan soydaşlarının yardım ve desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Bu nedenle Türk ordusuna sıhhi yardım ulaştırmak; milletin ve bilhassa İstanbul ahalisinin üzerine borç olan gayet büyük bir millî vazife olarak görülerek duyurular yapılmaya başlanmıştır.¹⁹

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti ilk olarak gazetelere verdiği ilanlarla* yardım kampanyasını halka duyurmuştur. Cemiyet, Anadolu'daki muhacirlerin ve savaştan çeşitli şekillerde etkilenenlerin yardımına yetişmek amacıyla her zaman yürüttüğü faaliyetlerini genişletmeye ve artırmaya karar vermiştir. Hilal-i Ahmer basına verdiği ilanlarla bugüne kadar insani çalışmalarını maddi ve manevi destekleriyle başarıya ulaştıran halkın bu yeni girişimlerinde de en büyük yardımı yapacağından emin olduklarını belirtmiştir. Bu güvenle halkın yardımseverlik ve insanlık duygularına yeniden başvurarak gerek genel merkezlerinde gerekse gazete idarehanelerinde açılan bağış kampanyasına katılmalarını rica ettikleri görülmektedir.²⁰

Yardım Stratejisinin Uygulama Esasları

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti kampanya hakkında basın yoluyla yaptığı duyurularda aynı zamanda kampanyanın amaç, yöntem ve sınırlarını da ifade etmiştir. Toplanacak millî yardımların nakdî olarak Anadolu'ya transfer edilmesi, askerî sağlık hizmetlerinden beklenen stratejik faydayı sağlamakta yetersiz kalacaktır. Zira Anadolu'nun mevcut şartlarda nakit ihtiyacından ziyade, bölge imkânlarıyla tedariki mümkün olmayan teknik malzemeye ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu bağlamda, toplanan yardımların Anadolu sahasında temini güç ve maliyeti yüksek olan malzemelere hasredilmesi en gerçekçi yaklaşım olacaktır. Ordunun sıhhi ihtiyaçlarının; en temel ilaçlar, tıbbi tedavi araçları, pansuman ve sterilizasyon için gerekli tekstil ürünleri ile cerrahi aletlerden oluştuğu bilinmektedir. Sonuç olarak, İstanbul piyasasından sağlanan nakdî yardımların doğrudan bu teknik malzemelerin satın alımında kullanılması ve bu ikmal maddelerinin Anadolu'ya sevk edilmesi, millî ordunun sağlık kapasitesini güçlendirmek adına en etkili yöntemdir. Bu yolla, Anadolu'nun kaynaklarının yetersiz kaldığı alanlarda somut bir lojistik destek sağlanmış olacaktır.²¹

Bu duyuru ile kampanya başlamış, gerek Hilal-i Ahmer Cemiyeti merkezinde bulunan vezneler gerekse gazete idarehanelerine, şehrin belirli merkezlerinde karakollar, devlet daireleri ve cemiyet idarehanelerine numara verilen kutular²² kon-

¹⁹ *İkdam*, S. 8639, 1 Nisan 1337, s. 1.

* Benzer ilan ve yazıların dönemin pek çok İstanbul gazetesinde yansımalarını görmek mümkündür. Çalışmaya temel olarak yardım kampanyasının devam ettiği yaklaşık iki buçuk aylık süre içerisindeki haberler genel olarak *İkdam* gazetesi üzerinden takip edilmiştir.

²⁰ *İkdam*, S. 8642, 4 Nisan 1337, s. 3.

²¹ *İkdam*, S. 8639, 1 Nisan 1337, s. 1.

²² Hariciye Nezareti Müracaat Kalemindeki 665 numaralı kutu muhteviyatından elde edilen 1.461,05 kuruş için bk. *İkdam*, S. 8663, 25 Nisan 1337, s. 3.

muştur. İstanbul halkı yediden yetmişe Müslim, gayrimüslim²³ ayrımı olmaksızın kampanyaya iştirak etmeye başlamıştır. Ayrıca okullarda öğretmen ve öğrenciler, devlet memurları, mahalle ve köy ahalileri²⁴ ve çeşitli meslek gruplarının da kendi aralarında topladıkları yardımı doğrudan bu merkezlerden birisine teslim ettikleri görülmektedir.

Bu iki buçuk aylık süre içinde İstanbul halkı; hanedan mensuplarından, devlet adamlarına, Millî Mücadele'ye taraftar veya muhalif her türlü halk katmanına kadar yayıldığı²⁵ görülmektedir. "Mini mini yavruların" kumbaralarında biriktirdikleri paraları, öğrencilerin harçlıkları, çeşitli esnaf gruplarının belirledikleri tarihte bazen masrafları düştükten sonra kârdan bazen de tümüyle hasılatı bağışladıklarını yine gazetelere verdikleri ilanlarla halka duyurmuşlardır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti veznelerine teslim edilen gazeteleri bir tür tutanak ve yeni yardımlar için teşvik şeklinde listeler hâlinde gazetelerde neşrettiği için bu vadedilen yardımların gerçekleştiği de takip edilebilmektedir.

Yapılan bağışların yoğunluğu nedeniyle bağışçıların isimleri ve bağış miktarlarını gösteren listeler bir gazetenin yayın sınırlarını aşacağından listelerin "*İkdam*, *Vakit*, *İleri*, *Peyam-ı Sabah* gazetelerinin biriyle intişar edeceği" duyurulmuştur.²⁶

Yapılan nakdî ve aynı yardımlar gazetelerde ayrı sütunlar hâlinde neşredilirken, aynı yardımların genel olarak yaralı askerlerin tedavisinde ihtiyaç duyulan sıhhi malzeme ve eczalar olduğu görülmüştür. Gerek yapılan yardımların toplumdaki dağılımını ve gerek aynı yardımların çeşitliliğini görmek için yardım listelerinden çalışmanın hacminin imkân verdiği ölçüde örneklendirmek yerinde olacaktır.

Osmanlı Hanedanının Anadolu Gazilerine Yardım Kampanyasına Katılımı

Sultan VI. Mehmed Vahdeddin (1918-1922) başta olmak üzere Veliaht Abdülmeccid Efendi ve diğer hanedan üyelerinin yaptıkları yardımlarla kampanyaya katıldıkları görülmektedir. İstanbul gazeteleri Sultan'ın on bin liralık yardımına özel ilgi göstermişler, aynı zamanda kampanyayı teşvik bağlamında bu haberi gazetelerinin birinci sayfalarındaki sütunlarına taşımışlardır. Sultan Vahdeddin'in yardımı dışındakı harem-i hümayunda da üç bin lira toplandığı bu haberlerden anlaşılmaktadır.

Özel haber değeri nedeniyle Sultan Vahdeddin'in 10.000 liralık bağışına ayrı bir yer veren gazeteler; "*Türk vatanını, Türk istiklalini, İslam'ın hukukunu ve hilafet makamını*

²³ Çok sayıda örneği olan gayrimüslim yardımlarından Samsun Tütün Kumpanyası Müdürü Mösyö King tarafından bağışlanan 10.000 kuruş yardım için bk. *İkdam*, S. 8659, 21 Nisan 1337, s. 3.

²⁴ Anadolu gazileri için İstanbul halkının bu dönemde başlayan yardımlarının daha sonraki dönemlerde de hız kesmeden devam ettiğine dair bk. BOA, Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM. EK), 65/10, Beykoz'da Ömerli kazasının Kılınçlı, Dereseki, Arnavutköy, Poyraz, Akbaba ve Anadoluferi köylerinden Hilal-i Ahmer Cemiyeti için toplanan 152.235 kuruşun Beykoz Hilal-i Ahmer mutemedine teslim edildiği.

²⁵ *İkdam*, S. 8655, 7 Nisan 1337, s. 3'te bu durum şöyle izah edilmektedir: "*Ankara ile İstanbul arasında dâhili siyaset nokta-i nazarından ne kadar fark olursa olsun, vatanın yüksek menfaatleri söz konusu olduğunda İstanbul'un vazifesini ifaya koştuğunu görmek Anadolu için de ayrı bir sevinç kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.*"

²⁶ *İkdam*, S. 8654, 21 Nisan 1337, s. 3.

müdafaâ uğrunda Anadolu harp sahasında kanlarını cömertçe akıtan mücahitlerin ve İslam gazilerinin sağlık yardımına bütün İstanbul Türklerinin ve Müslümanların koştuğu bir sırada, ulu hakanımız ve halifemiz dahi, on bin lira ihsan buyurmak suretiyle Anadolu'nun yaralı gazileri ve mücahitleri hakkındaki yüce şefkatlerini, babaca muhabbet ve merhametlerini göstermişlerdir"²⁷ şeklinde vermişlerdir. Sultan'ın bu bağışının yanı sıra haremde 3.000 lira ile kampanyaya katıldığı; Anadolu mücahitleri ve yaralı gazilere yönelik bu şefkat ve muhabbet göstergesinin hem Anadolu'da hem de İstanbul'da millî çevreler tarafından derin bir şükran ve minnet duygusuyla karşılanacağını değerlendirildiği ifade edilmiştir.

Gazeteler Sultan Vahdeddin'e ait ianede olduğu gibi Hilal-i Ahmer fahri reisi olan Veliht Abdülmecid Efendi'nin de 1.000, haremi hanımefendinin ise 200 liralık bir meblağ ile kampanyaya destek verdiklerini kaydetmişlerdir. Bu yardımın Anadolu harp sahasında devlet ve milletin mevcudiyet ve istiklali için, kahramanca ve fedakârca kanlarını akıtan yaralı mücahitlerin ve gazilerin acılarının hafifletilmesi yolunda sarf edilmek üzere asil bir ihsan olduğu; millî muhitimizde derin bir şükran ve takdirle karşılanmaya layık, şefkat dolu bir eser olduğu vurgulanmıştır.²⁸ I. İnönü Muharebesi'nin zaferle kazanılmasının ardından İsmet Paşa'ya göndermiş olduğu 18 Ocak 1921 tarihli tebrik mektubunda "Bu hayırlı sonuca ulaşılmasından dolayı şükür secdesine kapanıp yüz sürdüğünü" ifade eden Veliht Abdülmecid Efendi ordunun henüz tam olarak toparlanamamış olduğunu, ancak işin başında olan kumandanların gece gündüz hummalı bir şekilde çalışmalarına şahit olduğundan ordumuz dediği kahramanlarla nihai zafere kavuşması için en samimi duygularla dua ettiğini belirtmektedir.²⁹ Abdülmecid Efendi'nin söz konusu mektubundaki bu ifadelerin II. İnönü zaferinden sonra gönderdiği 3 Nisan 1921 tarihli ikinci tebrik mektubunda da korunmuş olması,³⁰ yardım kampanyasına katılımının duygu ve düşüncelerini muhafaza ettiğinin ve Anadolu'da yürütülen mücadeleye ve ordu-muz diye tanımladığı mücahitlere dua ve desteğinin göstergesi olarak değerlendir-mek gerekir.

İane kampanyasındaki teberru kayıtları tümü ile incelendiğinde Osmanlı saltanat hanedanı mensuplarının da kampanyaya önemli destek verdikleri görülmektedir:

-Sultan V. Mehmed'in [Mehmed Reşad (1909-1918)] oğlu Şehzade Ömer Hulusi Efendi 100 lira.³¹

- Şehzade Abidin Efendi 10.000 kuruş.³²

- Şehzade Selim Efendi zevcesi kadın efendi 4.000 kuruş.³³

²⁷ İkdam, S. 8652, 14 Nisan 1337, s. 1.

²⁸ İkdam, S. 8653, 15 Nisan 1337, s. 3.

²⁹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, A: III-7 /D 18/ F:44-2.

³⁰ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, A: III-7 /D 18/ F:44-3.

³¹ İkdam, S. 8644, 6 Nisan 1337, s. 3.

³² İkdam, S. 8645, 7 Nisan 1337, s. 3.

³³ İkdam, S. 8647, 9 Nisan 1337, s. 3.

- Şehzade Mehmed Selim Efendi 50.000 kuruş.³⁴
 - Mehmed Selim Efendi'nin validesi kadın efendi 10.000 kuruş.³⁵
 - Abdülhalim Efendi zevcesi kadın efendi 300 kuruş.³⁶
 - Şerafeddin Efendi 500 kuruş.³⁷
 - Şerafeddin Efendi'nin validesi kadın efendi 500 kuruş.³⁸
 - Büyük Hanımefendi 200 kuruş.³⁹
 - Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) namına kızı Naile Sultan 500 kuruş
 - Şehzade Ömer Faruk Efendi kızı Neslişah Sultan 100 lira.⁴⁰
 - Fatma Sultan 500 lira.⁴¹
 - Saliha Sultan 50.000 kuruş.⁴²
 - Naime Sultan 15.000 kuruş.⁴³
 - Veliaht Mecid (Abdülmecid) Efendi'nin sultanları Dürrişehvar Sultan 10.000 kuruş.⁴⁴
 - Behiye Sultan 5.000 kuruş.⁴⁵
 - Merhum Yusuf İzzeddin Efendi'nin ikinci kadını Nazik Eda Hanım 10.000 kuruş.⁴⁶
 - Behiye Sultan saraylıları hanım tarafından 1.000 kuruş.⁴⁷
 - Nemika Sultan 6.000 kuruş.⁴⁸
 - Şehzade merhum Süleyman Efendi'nin dördüncü haremî 1.000 kuruş⁴⁹
 - Şehzade Mehmed Selim Efendi tarafından ikinci defa 50.000 kuruş.⁵⁰
- Osmanlı saltanat hanedanı mensuplarına ait yardımlar dışında Mısır hidivinin annesi Prenses Hanımefendi hazretlerinin bağışladığı 5.000 kuruş ile⁵¹ Saray hademelerinden toplanan 25.200 kuruş⁵² yardımı da bu kısımda zikretmek uygun olacaktır.

³⁴ İkdam, S. 8648, 10 Nisan 1337, s. 3.

³⁵ İkdam, S. 8648, 10 Nisan 1337, s. 3.

³⁶ İkdam, S. 8653, 15 Nisan 1337, s. 3.

³⁷ İkdam, S. 8653, 15 Nisan 1337, s. 3.

³⁸ İkdam, S. 8653, 15 Nisan 1337, s. 3.

³⁹ İkdam, S. 8653, 15 Nisan 1337, s. 3.

⁴⁰ İkdam, S. 8653, 15 Nisan 1337, s. 3.

⁴¹ İkdam, S. 8654, 16 Nisan 1337, s. 4.

⁴² İkdam, S. 8656, 18 Nisan 1337, s. 3.

⁴³ İkdam, S. 8660, 22 Nisan 1337, s. 3.

⁴⁴ İkdam, S. 8660, 22 Nisan 1337, s. 3.

⁴⁵ İkdam, S. 8663, 25 Nisan 1337, s. 3.

⁴⁶ İkdam, S. 8663, 25 Nisan 1337, s. 3.

⁴⁷ İkdam, S. 8663, 25 Nisan 1337, s. 3.

⁴⁸ İkdam, S. 8679, 12 Mayıs 1337, s. 3.

⁴⁹ İkdam, S. 8679, 12 Mayıs 1337, s. 3.

⁵⁰ İkdam, S. 8681, 14 Mayıs 1337, s. 4.

⁵¹ İkdam, S. 8649, 11 Nisan 1337, s. 3.

⁵² İkdam, S. 8650, 12 Nisan 1337, s. 3.

Nakdî Bağış Örnekleri

İkdam gazetesi, Hilal-i Ahmerden gelen yardım listelerini gerek hesap verebilirlik gerek her gün o güne kadar toplanan yekûn miktarlarını vermek suretiyle halkı teşvik adına neşretmekte⁵³ ve *Anadolu Gazilerine İstanbul Müslümanlarının Minnet Borcu* başlığı ile aynı zamanda konuya verdiği önemi vurgulamaktadır.

Ayan Meclisi Üyeleri⁵⁴

23 Aralık 1876 tarihli Kanun-ı Esasi ile kurulan Osmanlı Parlamentosu (Meclis-i Umumi), iki meclisli bir yapıdan oluşmaktaydı. Bu yapının üst kanadı olan Meclis-i Ayan, üyeleri doğrudan padişah tarafından seçilen ve atanan meclisti. Parlamenteonun diğer kanadını ise halkın seçtiği mebusların oluşturduğu Meclis-i Mebusan teşkil ediyordu.⁵⁵ Ayan Meclisinin yapısı itibarıyla padişah tarafından tayin edilen üyelere oluşu da nazara alındığında tabiatıyla listedeki pek çok şahsın tanınmış Millî Mücadele karşıtı ve önderlerinden olduğu görülmektedir. Teberru ettikleri meblağlar söz konusu şahısların sosyal ve ekonomik konumları itibarıyla yardım kampanyasının geneli ile karşılaştırıldığında son derece sembolik meblağlar olduğu görülmektedir. Millî Mücadele tarihi içerisinde karşıt fikir ve eylemleri dikkat çeken bu şahısların nasıl bir ruh hâlinde oldukları, kazanılan zaferin İstanbul'un sosyal ve siyasi ortamına nasıl tesir ettiğini göstermesi bakımından son derece dikkat çekicidir. 14 Nisan 1921 tarihinde Sultan Vahdeddin'in yapmış olduğu teberrunun gazetelerde ilan edilmesinin bu şahısları etkilemiş olabileceği ve İnönü Zaferi'nin meydana getirdiği sosyal psikolojiyi de dikkate alarak atılmış siyasi bir adım olabileceği değerlendirilebilir.

Ayan Meclisi üyelerinden Şerif Nazır Beyefendi en yüksek teberru olan on bin kuruş bağışla liste başını oluşturmuştur. Yaygın bir şekilde beş bin kuruşluk bağışta bulunan Ayan Meclisi üyeleri ise Fuad Paşa, Osman Paşa, Ferik Rıza Paşa, Adil Beyefendi, Süleyman Paşa, Rıfat Beyefendi, Mustafa Sabri Efendi, Zeynel Abidin Efendi, Naim Beyefendi, Nuri Efendi, Mustafa Asım Efendi, Vassı Efendi, Hamdi Efendi, Behor Efendi, Seyyid Abdülkadir Efendi⁵⁶, Faik Beyefendi, Damad Halid Beyefendi, İzzet Fuad Paşa, Dilber [Zare] Efendi, Ömer Rüştü Paşa, Abdurrahman Şeref Beyefendi, Şerif Ali Haydar Paşa, Hadi Paşa, Ziya Paşa ve Damad Ferid Paşa'dır. Bunların ardından dört bin kuruşluk bağışla Şerif Cafer Paşa, üç bin kuruşluk bağışla Tevfik Beyefendi, Rauf Paşa, Logofet Bey, iki bin beş yüz kuruşla Aram Efendi, Vağılyeri Efendi, Azaryan Efendi, Mavroyani Bey ve Rıza Tevfik Bey izlemiş, bin beş yüz kuruşla Seyyid Beyefendi ve bin kuruşluk bağışı ile Mustafa Bey ise son sırada yer almışlar.⁵⁷

⁵³ Yakup Kadri, "Hilal-i Ahmer'e Muâvenet", *İkdam*, S. 8643, 5 Nisan 1337, s. 2.

⁵⁴ *İkdam*, S. 8647, 9 Nisan 1337, s. 3-4; *İkdam*, S. 8681, 14 Mayıs 1337, s. 4.

⁵⁵ Ali Akyıldız, "Meclis-i A'yân", *DİA*, C. 23, 2023, s. 243-244.

⁵⁶ Listede bu isimden sonrakiler için bk. *İkdam*, S. 8681, 14 Mayıs 1337, s. 4.

⁵⁷ *İkdam*, S. 8647, 9 Nisan 1337, s. 3-4; *İkdam*, S. 8650, 12 Nisan 1337, s. 3; *İkdam*, S. 8681, 14 Mayıs 1337, s. 4.

İstanbul Halkının Anadolu Gazilerine Minnet Borcunu Ödeme Yarışı

Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) yardım kampanyasına destek için yazdığı makalelerde ifade ettiği "*Bazıları diyorlar ki, İstanbul halkının harekete tâb ü tûvânı kaldı mı ki memleket için herhangi bir müşkil işe atılabilsin. Kısım-ı azâmı maaşsız kalmış memurlardan, hanümânı târümâr olmuş küçük irâd ve akâr sahiplerinden ve her dakika iflâs tehlikelerine maruz tüccar ve esnaftan mürekkebe bu biçâre halk gerek mâlen, gerek bedenlen hangi fedakârlıkta bulunmaya muktedirdir?*" cümleleri, yalnızca toplumsal bir durum tespiti değil, payitaht halkının içinde bulunduğu maddi ve manevi tükenmişliği gözler önüne seren sosyo-ekonomik bir panoramadır. Hakikaten de bu satırlara yansıyan hususların tümü gerçektir. Gelir imkânlarının son derece kısıtlı hâle geldiği, maaşların alınamadığı, muhacirler, kaybedilen topraklardan gelen memurlar ve işgal nedeniyle hayat pahalılığının tahammül edilemez hâl aldığı, uzun savaş yıllarının yorgunluk ve yılgınlığının da tesiri ile halkın yardım kampanyasına katılımı ümitsizdir. Ancak "*Ekseriya vatan mesailinde maddi ve manevi bozgunluğun ocağı telakki edilen bu şehir*"⁵⁸ Anadolu'nun kendisine küskünlüğünü, her fırsatta gösterilen bir ta'rizli içbirarın (*sitemkâr bir küskünlük*)⁵⁹ emarelerine karşı, İstanbul'da yaşayanların kendi iradesi, içtiadı ve arzusu dışında olduğunu ispatlarcasına canını dişine takmış, birbiriyle yarışır şekilde kampanyaya katılmıştır. Yaklaşık iki buçuk ay kadar devam eden kampanyada halkın katılımına örnek olması için sayfalarca devam eden listelerin çok küçük bir kısmının verilmesinin yeterli olacağını değerlendirmekteyiz.

Günümüzde de ticari faaliyetleri devam eden Karamürsel Mensucat Anonim Şirketinin 50.000 kuruluşluk bağışla dönemin ekonomik şartlarında büyük bir bağış yaptığı anlaşılmaktadır.⁶⁰ Yine aynı şekilde ticari faaliyetlerini devam ettiren Şekerci Hacı Bekir Ticarethaneleri sahibi Ali Muhiddin Bey'in gerek kendisi gerekse imalathane, merkez ve şubelerinde çalışanların kampanyaya büyük bir iştiaqla katıldıkları dikkat çeken bir husustur. Ali Muhiddin Bey'in 10.000 kuruş ile katıldığı yardımda ticarethane çalışanlarının da toplam 9.300 kuruş olmak üzere bağış yaptıkları görülmektedir.⁶¹

Aksaray Ali Paşa ve Kumkapı Ekmekçi hamlasından 30.580*, Vakıf gazetesi idarehanesi vasıtasıyla toplanan 16.384, Ayasofya Polis Merkezi memurin ve mürettebatı 5.730, Makriköy İkitelli köyü ahalisi 5.000, Tramvay kumpanyasının Şişli Garajı'nda Seyis Şah İsmail 1.500, Polis Müdüriyeti İkinci Şube Birinci Kısım memuru 1.350, Düyun-ı Umumiye Başmüdürü Tefik Beyefendi 1.000, Bahriye Hukuk Müşaviri Halis Beyefendi haremi hanım 1.000, Şişman Ahmed Efendi Fabrikası müstahdemini 530, Düyun-ı Umumiye Başmüdürü Tefik Beyefendi zevcesi 500, Edirne muhacirlerinden Sabri Efendi 500, Emine Osman Hanımefendi 500,

⁵⁸ Yakup Kadri, "Çobansız Sürü", *İkdam*, S. 8649, 11 Nisan 1337, s. 2.

⁵⁹ Yakup Kadri, "Yine Anadolu ve İstanbul", *İkdam*, S. 8664, 26 Nisan 1337, s. 2.

⁶⁰ *İkdam*, S. 8647, 9 Nisan 1337, s. 3-4.

⁶¹ *İkdam*, S. 8646, 8 Nisan 1337, s. 2.

* Listedeki rakamlar kuruş cinsindendir.

Park kapıcısı Hasan Ağa 500, Ispartakule İstasyonu memurlarından Mustafa oğlu Süleyman Ağa 500, Bahriye Hukuk Müşaviri Halis Bey kayıinvalidesi hanım 500, Ayvansaray'da Toklu İbrahim'de Rizeli Mehmed Refik Efendi 500, Marangoz Fazlı Usta 500, Ispartakule İstasyonu Makasçısı Hasan Efendi 300, Toklu Dede Mahallesi'nde Kantemur oğlu İbrahim Efendi 300, Refah Beyefendi 250, Hamid Bey Hanı Odabaşısı Nuh Efendi 200, dülger esnafından Ali Osman Efendi 200, Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Beyefendi oğlu Adnan Bey'in gündeliklerinden biriktirdiği 200, Köprüaltı'nda muşammacı esnafından Ahmed Çavuş 200, Bahriye Hukuk Müşaviri Halis Bey kızı ve oğlu 200, Ayvansaray'da Toklu İbrahim'de Kahveci Hasan Usta 200, Maltepe Muallimi Mehmed Kâzım Bey 100, Dokumacı Durmuş Ali Efendi 100, Debbağ İsmail Efendi amelesi 100, Ayvansaray'da Toklu İbrahim'de İmam Yunus Bahri Efendi 100, Toklu Dede Mahallesi'nde Hacı Safvet Efendi 100, aynı mahalleden Marangoz Recep Usta 100, Bıçakçı Mustafa Efendi 100 ve Aşçı Recep Ağa ve Fitnat Hanım 40.⁶²

Aynı Yardımlar

Hilal-i Ahmer Cemiyeti daha kampanyayı başlatırken verdiği gazete ilanlarında yardım kampanyasının amacını, yöntem ve kapsamını izah etmiştir. "Bu yardımın, asıl Anadolu çevresinde tedariki güç olan ve pek fazla masraf gerektiren maddelere hasredilmesi, en isabetli ve en makul yol olacaktır."⁶³ Ordunun sağlık ihtiyaçlarına dair olan bu tür maddeler ise ilaçlar, tedavi araçları, sargı ve çamaşır için beyaz bezler ile cerrahi aletler ve benzeri malzemelerden oluşmaktaydı. Bu malzemeler toplanacak yardımlarla İstanbul piyasasından satın alınarak Anadolu'ya gönderilecek ve böylece Anadolu'daki millî ordunun sağlık yardımına koşulmuş olacaktır.

Bağış olarak aynı yardımların dağılımlarına baktığımızda günlük ihtiyaç maddelerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Genel olarak ticarethanelerin bağışladığı aynı malzemeler arasında don, gömlek, çorap, gömlek, terlik, kuşak, havlu, peştamal, dizbağı, torba, fanila, beyaz yazma, tülbent, keten, madenî kaşık⁶⁴, Amerikan don, yün gömlek, siyah don, ham astarlık, siyah don, ham astarlık, yazma rabik işlemeli mendil, ipek seccade, patiska, Amerikan bezi, demir tel somyalı portatif karyola, hamam peştamali, hamam havlusu, yatak çarşafı, kalaylı bakır hamam tası, saplı bakır kepçe, el leğeni, keten elbise, peçete, battaniye, kanaviçe, çay ibriği, kol banyosu, oturak, bıçak, tükürük hokkası, çatal, tabak, tuzluk, filtre, kaşık, güğüm, küvet, kâse, sandık, tabak, minekârî, İzmir alacası, yün fanila, yün don, yün çorap, basma, battaniye, pazen, kâğıt ip gibi malzemelerin yanı sıra gazilerin vakit geçirmelerini temin için iki yüz adet *Deliren Esir* namındaki kitap yer almaktadır.

Doktorlar, eczacılar ve tüccarlar tarafından hibe edilen sağlık malzemeleri

⁶² *İkdam*, S. 8648, 10 Nisan 1337, s. 3.

⁶³ *İkdam*, S. 8639, 1 Nisan 1337, s. 1.

⁶⁴ Muteber tüccarlardan Nazmi Duhani Bey'in Anadolu'nun sıhhi müesseselerinde kullanılmak üzere otuz iki bin kuruş kıymetinde 6.000 metal kaşık bağışlaması ve hediye etmesi üzerine Gümüş Hilal-i Ahmer Madalyası ile taltifine dair bk. BOA, Dosya Usulü İradeler tasnifi (İ. DUİT), 74/12, 23 Nisan 1337 tarihli irade.

arasında da genel olarak zefir, alkol apsülo, mastidol, üstünc takımı, üstünc kalemi, tütün, keraj serumu, sülfat dö süd, ıhlamur çiçeği avaraksijene, doktor gömleği, hasta bakıcı gömleği ve koltuk değneği gibi ecza çeşitleri ve hastane malzemeleri dikkat çekmektedir.

Ayrıca paraya tahvil edilebilecek yüzük, istikrâz-ı dâhili tahvili, küpe ve gümüş kemer gibi kıymetli eşyaların da bulunduğu anlaşılmaktadır.⁶⁵ Aynı yardımlar içinde en ilgi çekenini ise Erzurumlu Tüccar Nafiz Bey'in İnönü muzafferiyeti münasebetiyle satın alarak orduya bağışladığı bir uçak bulunmaktadır. Nafiz Bey'in "takdire şayan" bu davranışının diğer zenginlere de örnek teşkil etmesi dileğiyle düzenlenen törenin coşkusuyla İstanbul halkı ayrıca yeni ve yüklü bir bağışta bulunmuştur.⁶⁶

Toplanan Yardımın Anadolu'ya Nakli

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, millî ordunun tıbbi malzeme ihtiyacını temin etmek; gazilerin yaralarını sarmak ve hastanelere destek olmak gayesiyle kapsamlı bir yardım kampanyası başlatmıştır. Söz konusu malzemelerin nakli ve Sıhhi Yardım Heyetlerinin teşkili hususunda Hükûmetten gerekli izinler alınmış;⁶⁷ 15 Mayıs 1921 tarihine değin yirmi beşer kişilik on iki heyetin Anadolu sahasına sevk edilmesi planlanmıştır⁶⁸. Karadeniz'e seyahat eden vapurlarla yola çıkarılan gruplar İnebolu üzerinden Anadolu'ya geçmişlerdir⁶⁹. Doktor ve eczacılardan oluşan⁷⁰ ilk Hilal-i Ahmer kafilesinin Afyonkarahisar'a varışı 6 Nisan 1921 tarihli gazetelere yansımıştır⁷¹. Bu personelin tamamı Hilal-i Ahmerin cephe gerilerinde tesis ettiği hastane, dispanser, nekahethane gibi sağlık kuruluşlarında görev almışlardır⁷². İkinci Hilal-i Ahmer Heyet-i Sıhhiyesi 17 Nisan 1921 tarihinde Gülnihal Vapuru'yla⁷³, İstanbul'dan ayrılmıştır. Üçüncü heyet ise 30 Nisan 1921 tarihinde Seyr-i Sefain İdaresi'nin Ümid Vapuru'yla⁷⁴ yola çıkmıştır.

⁶⁵ *İkdam*, S. 8651, 13 Nisan 1337, s. 3; *İkdam*, S. 8653, 15 Nisan 1337, s. 3; *İkdam*, S. 8656, 18 Nisan 1337, s. 3; *İkdam*, S. 8658, 20 Nisan 1337, s. 4; *İkdam*, S. 8660, 22 Nisan 1337, s. 3; *İkdam*, S. 8664, 26 Nisan 1337, s. 3; *İkdam*, S. 8668, 1 Mayıs 1337, s. 4; *İkdam*, S. 8674, 7 Mayıs 1337, s. 3; *İkdam*, S. 8683, 16 Mayıs 1921, s. 3.

⁶⁶ *İkdam*, S. 8657, 19 Nisan 1337, s. 3.

⁶⁷ *İleri*, S. 1143, 3 Nisan 1337, s. 1.

⁶⁸ *İkdam*, S. 8651, 13 Nisan 1337, s. 2.

⁶⁹ İnebolu üzerinden sevkîyatın maliyetli olması nedeniyle daha sonra birkaç kamyon tedariki ile Samsun'a ihraç ve oradan kamyonlarla nakledilerek tasarrufa gidilmesine karar verilmiştir. *bk. İkdam*, S. 8688, 21 Mayıs 1921, s. 2.

⁷⁰ İsmail Hacıfettahoğlu, *Millî Mücadelede Hilâl-i Ahmer: TBMM'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu* (23 Nisan 1920-23 Eylül 1921), (Ankara: Türk Kızılay Derneği Yayınları, 2009), s. 17.

⁷¹ *İkdam*, S. 8644, 6 Nisan 1337, s. 2.

⁷² Hacıfettahoğlu, *Millî Mücadelede Hilal-i Ahmer*, s. 17.

⁷³ *İkdam*, S. 8656, 18 Nisan 1337, s. 2.

⁷⁴ *İkdam*, S. 8668, 1 Mayıs 1337, s. 3.

Foto 1: Birinci Hilal-i Ahmer Heyeti İnebolu'da ⁷⁵

21 Mayıs 1921 tarihli gazetelerden o tarihe kadar yedi yardım heyetinin gönderildiği, bu heyetlerin Ankara, Adana, Eskişehir ve Nazilli'de görev yapmakta oldukları, sekizinci ve dokuzuncu heyetlerin de hazırlıklarını tamamlayarak sevk edilmek üzere olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁶ Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bu kampanya ile başlayarak 1921-1922 yılları boyunca askerî sıhhiyenin acil ihtiyaç duyduğu 40.000 sandık malzemeyi Anadolu'ya göndermiştir.⁷⁷

İstanbul'da toplanan sıhhi malzemelerinin nakli için Anadolu'ya geçen bu heyetler dışında Rodos Müslümanlarının heyet teşkil ederek yardım toplamaya başladıkları⁷⁸, ayrıca Mısır Hilal-i Ahmer Cemiyetinin de gerekli izinleri aldıktan sonra yardım toplamaya başladığı ve Anadolu'ya bir Heyet-i Sıhhiye göndereceği İstanbul basınına yansımıştır.⁷⁹

Bağışta Bulunan Şahıslara Hilal-i Ahmer Madalyası Verilmesi

Hilal-i Ahmere hizmetleri geçen veya bağış yapan kişilere yapılan yardımın çeşidine ve miktarına nispetle çeşitli madalya ve nişanlar verilirdi⁸⁰. Osmanlı Devleti'nde madalya verilmesi ve takılması padişahın iznine tabi olduğu için bunların öncelikle iradeleri alınır ve ilgili şahsa madalyası takdim edilirdi. Bu bağlamda

⁷⁵ İleri, S. 1162, 23 Nisan 1337, s. 1.

⁷⁶ İkdâm, S. 8688, 21 Mayıs 1921, s. 2.

⁷⁷ Hacıfettahoğlu, *Millî Mücadelede Hilal-i Ahmer*, s. 17.

⁷⁸ İkdâm, S. 8668, 1 Mayıs 1337, s. 3.

⁷⁹ İkdâm, S. 8666, 29 Nisan 1337, s. 1.

⁸⁰ Bu madalya ve nişanların çeşitleri ve görselleri için bk. Celil Ender, *Kızılay Madalya ve Nişanları*, ([y.y.]: İstanbul, 2011)

Hilal-i Ahmer Cemiyeti söz konusu kampanyaya dâhil olarak bağışta bulunmuş bazı şahıslara çeşitli cinsten madalyaların verilmesi için irade talebinde bulunmuştur.⁸¹ Madalya tevcihiyle ilgili iradeleri çıkan şahısların isim ve almış oldukları madalyalar ise daha sonra cemiyet tarafından basın yoluyla duyurulmuştur.⁸² Basına yansıyan ve tespit edilen isimler şunlardır:

Sultan Abdülhamid Han'ın kızı Şadiye Sultan, Abdülhamid Han'ın zevceleri Emsalnur Kadın Efendi hazretleri, Şehzade Abdürrahim Efendi'nin zevceleri Prenses Emine Hanımefendi, Şehzade Mehmed Abid Efendi, Biga kazasının Dimetoka eşrafından Ali Bey'in oğulları Halil, Fehim, Mehmed ve Ahmed beyler, İstanbul İthalat Gümrüğü Hamalları, İstanbul Sigorta Şirketi Meclis-i İdare Azasından Mahmud Nedim Bey, *İkdam* gazetesi Sahibi Ahmed Cevdet Bey, Siverek eşrafından Osman Paşazade Halil Bey, Tülbentçi Hacı Muhiddin Efendizade Tüccardan Haydar Bey, Tüccardan Hacı Hüseyinzade Hacı Mehmed Bey, Balıkpazarı'nda Bakkal Tevfik Bey, Beykoz eşrafından Hacı Mustafa Bey, Duhanizade Hâfız Tevfik Efendi, Niyazi Kapudan Bey, Emval-i Menkule İkrazat Sandığı Müessislerinden Hüseyin Hüsnü Bey ve Emval-i Menkule İkrazat Sandığı Müessislerinden Bedri Bey'den oluşan listedeki şahıslara yapmış oldukları bağışa nispetle alamet-i mahsusasız (özel bir işaret taşımayan) tunç verilmiştir. Dersaadet Umum Hamallar Esnaf Cemiyeti ile Umum Hamallar Cemiyeti Reisi Salih Reis'e ise alamet-i mahsusasız gümüş madalya verilmiştir.

İstanbul'un Çeşitli Cami ve Mescitlerinde Şehitler İçin Düzenlenen Mevlit Merasimleri

II. İnönü Muharebesi'nde elde edilen zaferin meydana getirdiği sevinç, bu savaşlarda şehit olanları da unutturmamış, ruhlarına hediye edilmek üzere Ayasofya, Bayezid, Şehzade ve Pertevniyal Valide Sultan camileri başta olmak üzere İstanbul'un muhtelif semt cami ve mescitlerinde mevlit programları düzenlenmiştir. Okunan mevlid-i şeriflere; kadın, erkek, çocuk binlerce Müslüman katılmış, camilerin avluları bile davete koşanlarla dolmuştur. Şehitler gözyaşlarıyla anılmış, vazifelerine devam eden kahraman gazilere de başarı ve zafer için dua edilmiştir.⁸³

Foto 2: Anadolu şehitlerinin ruhuna ithafı için Bayezid Cami-i şerifinde icra edilen dinî programdan görüntüler⁸⁴

⁸¹ BOA, İ. DÜİT, 74/10, 21 Nisan 1337 tarihli irade.

⁸² *İkdam*, S. 8663, 25 Nisan 1337, s. 2.

⁸³ *İkdam*, S. 8645, 7 Nisan 1337, s. 3; *İkdam*, S. 8644, 6 Nisan 1337, s. 3.

⁸⁴ *İleri*, S. 1147, 7 Nisan 1337, s. 1.

Bu programların en büyüğü ve en önemlisi, bizzat Sultan Vahdeddin'in fermanı ile Ayasofya Camii'nde gerçekleştirilmiştir. Halk, aziz şehitlerin ruhlarına Fatihalar göndermek ve Anadolu ordusunun muzafferiyetlerinin devamını Yüce Allah'tan dilemek üzere erkenden camiye akın etmiş; namaz vakti yaklaştığında, pek çok kadın ve erkek Ayasofya Camii'nin dış avlusunu dahi tamamen doldurmuştur.

Merasimde; Saltanat Veliahdı Abdülmecid Efendi ile Şeyhülislam Mehmed Nuri Efendi, fetva emini, ders vekili, kazasker efendiler, Hazine-i Hassa-i Şahane müdürü, Hazine-i Hümayun kethüdası beyler ile mülkiye ve askeriye erkânından pek çok mühim şahsiyet hazır bulunmuştur. *Mevlid-i Şerif*'in okunması sona erdikten sonra, dua ile görevli efendi tarafından gayet açık ve etkili bir dua okunarak şehitlerin ruhlarına Fatihalar hediye edilmiş; vatan ve milletin kurtuluşu ile selameti uğrunda çarpışan Müslüman-Türk ordusunun zaferlerinin daim olması Cenab-ı Hakk'tan niyaz edilmiştir.

Cami-i şerifte toplanan kadın erkek tüm Müslümanlara, Enderun-ı Hümayun efendileri tarafından şekerler ikram edilmiştir. Bu mübarek vesileyle halk tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyetine çok miktarda bağışta bulunulmuştur.⁸⁵

Sonuç

Sevr Antlaşması'nı Anadolu'ya diplomatik yollardan kabul ettirmek için toplanmış olan Londra Konferansında Türk tarafı için kabulü mümkün olmayan teklifler, düşmanın hâlâ silah zoruyla emellerine ulaşma niyetini koruduğunu ortaya koymuş ve bunu elde edebilmek için tükenmek bilmeyen Yunan ihtirasının önü Anadolu'nun diğer bölgelerinin de işgali için açılmıştır. Bu gelişmeler üzerine başlayan yeni Yunan ilerlemesini tehlike büyümeden durdurmaya çalışan TBMM Hükûmetinin yeni ordusu, düzenli birlikler karşısındaki ilk sınavını çok kritik zaferle sonuçlandırmıştır.

Savaşta şehitlerin yanı sıra iki bine yakın yaralının olması cephe gerisi önemli hizmetlere imza atmış olan tecrübeli Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetini harekete geçirmiş ve derhâl büyük bir yardım kampanyası düzenlenmiştir. Tam da bu noktada İstanbul-Ankara ilişkileri bağlamında çok önemli bir kritik bir adım İstanbul Hükûmetinden gelmiş ve İtilaf devletleri temsilcilerinden tarafsızlıklarını koruyarak düzenlenecek yardım kampanyasına müdahale etmemelerini talep eden bir nota vermişlerdir. Ahmed Tevfik Paşa riyasetindeki İstanbul Hükûmetinin zamanında ve yerinde yapılan bu girişimi Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından da takdirle karşılanarak teşekkürle mukabele edilmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyetinin gazetelerde neşrettiği ilanlarla halka ilân ettiği bu yardım kampanyasının ana amacının para toplamak değil, toplanan paralarla İstanbul piyasasından satın alınacak sağlık malzemelerinin Anadolu'ya sevkini sağlanması olduğu vurgulanmıştır.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti kampanyayı yürütürken kendi imkânlarını seferber

⁸⁵ *İkdam*, S. 8654, 16 Nisan 1337, s. 1; Programda toplanan 12360 kuruş teberru için bk. *İkdam*, S. 8656, 18 Nisan 1337, s. 3; Ayrıca bk. *Peyam-ı Sabah*, S. 11281, 16 Nisan 1335, s. 3; *İleri*, S. 1143, 3 Nisan 1337, s. 2.

etmesinin yanı sıra, gazetelerden ve kamu imkânlarından da yararlanmış, gazete idareleri ve kamu binaları başta olmak üzere şehrin pek çok yerine yardım kutuları konulmuş ve buralarda toplanan paralar gazeteler vasıtasıyla kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu paylaşım hem halkı teşvik etmek hem de cemiyetin hesap verebilirlik ilkesi bağlamında kendisine duyulan haklı güveni korumayı gözetmiştir.

Kampanyaya Padişah Vahdeddin ve Veliaht Abdülmecid Efendi başta olmak üzere pek çok hanedan mensubunun katılımı, padişahın ferman ve teşvikiyle İstanbul camilerinde anma törenleri düzenlenmesi kamuoyu oluşturma bağlamında da önemli bir girişim olmuştur. Ayan Meclisi üyeleri içinde bulunan şöhretli şahısların da kampanyaya katılımları İstanbul-Anadolu ilişkileri bağlamında ilginç veriler içermektedir. Sadece birkaç ay öncesine kadar Anadolu'da Millî Hareketi bastırmak üzere yayımladıkları fetvalar ve beyannamelerle Anadolu'da isyanların çıkmasını temin eden eski Şeyhülislam Dürriyade Abdullah Efendi'nin, eski Sadrazam Damad Ferid Paşa ve bazı eski kabine üyelerinin sembolik yardımlarının görülmesi, zafer sonrası oluşan atmosferin geçici etkisi neticesinde olduğu değerlendirilebilir. İstanbul halkı ise bütün maddi yoksunluklarına rağmen o güne kadar yaşanan olumsuzlukların kendi iradesi, ictihadı ve arzusu dışında olduğunu ispatlarcasına ve birbiriyle yarışır şekilde kampanyaya katılmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

The London Conference was convened with the aim of securing, through diplomatic means, the acceptance in Anatolia of the Treaty of Sèvres, which could not be imposed by force of arms. Although the conference provided the Turkish side with certain diplomatic gains, it failed to produce the expected outcome for either party due to the persistent insistence of the Entente Powers on a revised version of Sèvres in opposition to the foreign policy approach based on the National Pact (Misak-ı Millî). The proposals put forward at the London Conference—amounting to little more than a slight mitigation of several articles of the Treaty of Sèvres and unacceptable to the Turkish side—revealed that the enemy still maintained its intention to achieve its aims by force of arms. For this reason, even while the Turkish delegates were still on their way, the Greeks launched an offensive with their entire army against all our fronts. Despite the Entente Powers' declaration that they would remain neutral in the ongoing struggle in Anatolia, Britain, acting separately from its allies regarding the method to be pursued, authorized and supported the Greek forces in order to implement its intentions as soon as possible.

In the Second İnönü Battle, victory was achieved through the great sacrifice of the Grand National Assembly army, forcing the Greek units to withdraw from the battlefield leaving thousands of dead behind. This victory was regarded as the defeat of the Turkish nation's ill fortune.

Although the İnönü Battles ended in triumph, the human losses—particularly the wounded—brought the issue of supporting the Anatolian veterans, which forms the basis of our study, to the forefront and carried Istanbul–Anatolia relations into a different dimension.

The first step to be taken for launching a relief campaign concerning the treatment of soldiers wounded in the İnönü Battles was to apply for permission from the

Entente Powers in Istanbul, which was under de facto occupation. This task was undertaken by the Istanbul Government headed by Ahmed Tevfik Pasha, which made official initiatives before the Great Powers. In the note presented to the Entente representatives, the government first expressed gratitude for the decision of the Great Powers to maintain a neutral stance in the Anatolian war and subsequently requested that the necessary permission and facilities be granted so that the Ottoman Hilal-i Ahmer Society could come to the aid of the Turkish Army fighting in Anatolia. This application of the government was appreciated as the fulfillment of a very important duty; in this context, Mustafa Kemal Pasha, President of the Grand National Assembly, conveyed his thanks to the Istanbul Government for this initiative.

Despite all its organization, development, and financial means, the Anatolian Turkish Army was not in a position to dispense with the assistance and support of all members of the nation—particularly those compatriots who remained outside the combatant Anatolian borders—especially with regard to medical supplies. Therefore, delivering medical aid to the Turkish Army was regarded as a great national duty incumbent upon the nation and especially upon the people of Istanbul, and announcements to this effect began to be made.

In the announcements it issued through the press concerning the campaign, the Ottoman Hilal-i Ahmer Society also set out the aims, methods, and limits of the campaign. Accordingly, since sending the collected national donations to Anatolia in cash would not adequately serve the expected purpose in terms of medical assistance, it was deemed the most appropriate and reasonable course to allocate this aid to items that were difficult to procure in Anatolia and required considerable expenditure. Such materials relating to the army's medical needs—medicines, treatment equipment, white cloth for dressings and linen, surgical instruments, and similar supplies—would be purchased from the Istanbul market with our own national funds and dispatched to Anatolia, thus providing the necessary support for the health requirements of the national army.

Within this framework, the Turkish people—led by Sultan Vahdeddin and members of the dynasty, who had initially attempted to obstruct developments in Anatolia on the grounds that they contradicted the country's situation and the general policy pursued by the government—took part in the relief campaign with great enthusiasm, virtually competing with one another, from every segment of society and from seven to seventy. It is observed that the lists of cash and in-kind donations were published in the Istanbul press for a period of approximately two and a half months.

Apart from the relief campaigns, mawlid ceremonies and commemorative meetings were held in various mosques, masjids, and association buildings of the city for the martyrs who had lost their lives in the battles. Indeed, when the news appearing even in newspapers such as *Alemdar* and *Peyam-ı Sabah*—which were renowned at the time for their opposition to the Anatolian movement—is examined, it becomes evident that an atmosphere almost reminiscent of spring prevailed in Istanbul's view of Anatolia. Although for some circles this situation represented only the temporary mood created by the victory, it was perceived by the general populace as the first rays of hope for triumph and liberation, evolved into a continuing form of support, and after the final victory the traces of the joy generated by this heartfelt backing became visible in the integration of the people of Istanbul with Ankara.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- Sadaret Evrak Odası (A.VRK)
- Dosya Usulü İradeler Tasnifi (İ. DÜİT)
- Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH. İ. UM. EK)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

- Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928)

Millî Savunma Bakanlığı Askerî Strateji Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi (ATASE)

- İstiklal Harbi (1919-1923)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi

- Atatürk Koleksiyonu

Gazeteler

Alemdar

İkdam

İleri

Peyam-ı Sabah

Kitap, Makale ve Ansiklopediler

Akyıldız, Ali: "Meclis-i A'yân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 23, 2023, s. 243-244.

Çapa, Mesut: "Kızılay", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 25, 2022, s. 544-546.

Ender, Celil: *Kızılay Madalya ve Nişanları*, İstanbul: Kuşak Matbaası, 2011.

Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk-Söylev*, Ankara: TTK Yayınları, 2019.

Genelkurmay Başkanlığı: *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920 – 15 Nisan 1921)*, C. II, K. III, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999.

Hacıfettahoğlu, İsmail: *Millî Mücadelede Hilâl-i Ahmer: TBMM'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu (23 Nisan 1920-23 Eylül 1921)*, Ankara: Türk Kızılay Derneği Yayınları, 2009.

Kadri, Yakup: "Hilal-i Ahmer'e Muâvenet", *İkdam*, S. 8643, 5 Nisan 1337, s. 2.

Kadri, Yakup: "Çobansız Sürü", *İkdam*, S. 8649, 11 Nisan 1337, s. 2.

Kadri, Yakup: "Yine Anadolu ve İstanbul", *İkdam*, S. 8664, 26 Nisan 1337, s. 2.

Ortaylı, İlber: *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Kronik Yayınları: İstanbul, 2018.

Sofuoğlu Adnan ve Seyfi Yıldırım: *Arşiv Vesikalarına Göre 1921 Londra Konferansı Tutanaklar-Belgeler, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*: Ankara, 2018.

Tavukçu, İbrahim: "İnönü Muharebelerinin İç Kamuoyuna Yansımaları", *Gazi Akademik Bakış*, 15, 29 (2021), 107-130.